λ $[\![$ $]\!]$ $\langle\!\langle$ $\rangle\!\rangle$ $\langle$ $\rangle$ $\cdot$ $\diamond$ $::$ $\sqcup$ $\sqcap$ Γ ρ ϵ σ τ η $\in$ $\neg$ $\equiv$ $\neq$ $\leq$ $\nleq$ $\sqsubseteq$ $\prod$ $\to$ $\Rightarrow$ $\Longrightarrow$ _ $\mathbb{N}$
$\circ$ $_1$ $_2$ $_3$ $\top$

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
Infotehnoloogia teaduskond
Tarkvarateaduse instituut

Tõnn Talvik 132619IAPM

EFEKTIANALÜÜSIDEL PÕHINEVATE PROGRAMMITEISENDUSTE SERTIFITSEERIMINE

Magistritöö

Juhendaja: Tarmo Uustalu
Professor

Tallinn 2017

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et olen koostanud antud lõputöö iseseisvalt ning seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on töös viidatud.

Autor: Tõnn Talvik

8. mai 2017

Annotatsioon

[tekst]

Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ning sisaldab teksti [lehekülgede arv töö põhiosas] leheküljel, [peatükkide arv] peatükki, 21 joonist, [tabelite arv] tabelit.

Abstract
Certification of effect-analysis based program transformations

[text] The thesis is in Estonian and contains [pages] pages of text, [chapters] chapters, 21 figures, [tables] tables.

Sisukord

Jooniste loetelu

1 Sissejuhatus

Motivatsioon. Taust: efektid ja monaadid. Moggi, Benton, Katsumata.

Efektisüsteemid on staatilised programmi analüüsid, mis hindavad arvutuste võimalikke efekte. See võimaldab mh viia läbi optimeerivaid programmiteisendusi.

Agda on sõltuvate tüüpidega funktsionaalne programmeerimiskeel ja interaktiivne tõestusassistent, mis põhineb intuitsionistlikul tüübiteoorial. Selles kirjutatud programm on tõlgendatav ja automaatselt kontrollitav kui matemaatiline tõestus.

Selle töö eesmärgiks on realiseerida programmeerimiskeeles Agda idee tõendamise raamistu efektide analüüsiks ja nendele põhinevateks programmiteisendusteks. Samas raamistus peab saama näidata, et need analüüsid ja teisendused on korrektsed.

Agda on eksperimentaalne keel ja sedalaadi ülesande realisatsioon selles keeles on uudne. Uurimuse käigus tahame teada, kas niisugune töö on teostatav mõistliku vaevaga, kui õppimisele kuluv aeg maha arvata.

Teoreetilisel tasemel on uudne, et efektide analüüsid ja optimisatsioonid toimivad keele juures, mis toetab andmetüüpe, milleks antud töös on naturaalarvud. ???

Teises peatükis realiseeritakse näitekeel, mille efektiks on erandid. Järgmiseks defineeritakse selliste efektide hindamine. Seejärel arendatakse näitekeelele tüübisüsteem, mille käigus rafineeritakse keelt lisades selle arvutustele efektid ja tüübid. Edasi antakse rafineeritud keele semantika ning tuuakse mõningased programmiteisendused, näidates, et semantiliselt on tulemus sama.

Kolmandaks peatükis tuuakse efektianalüüs ja optimeerimise näited mitte-determinismi toetava keele kohta.

Töö käigus valminud lähtekood on tulemuste reprodutseerimiseks allalaetav aadressilt `https://github.com/tonn-talvik/msc`. Lähtekoodi kompileerimiseks on kasutatud Agda versiooni 2.5.1.1 koos standardteegi versiooniga 0.12. Mainitud tarkvarapaketid on tasuta installeeritavad Ubuntu 16.04 LTS või teistest varamutest.

```
mutual
  data VType : Set where
    nat : VType
    bool : VType
    _∏_ : VType → VType → VType
    _⇒_ : VType → CType → VType

  data CType : Set where
    _/_ : E → VType → CType
```

Joonis 1: Eranditega keele tüübid.

2 Erandid

Selles peatükis vaadeldakse keele laiendust eranditega. Baaskeeleks on tüübitud lambda-arvutus koos tõeväärtuste, naturaalarvude ja korrutistega. Järgnevates alapeatükkides defineeritakse selline keel Agdas, viiakse läbi tüübituletus koos efektianalüüsiga, määratakse hästi tüübitud avaldiste semantika ning tuuakse mõned optimeerivate programmiteisenduste näited. Ühtlasi näidatakse analüüsi ja teisenduste korrektsust.

2.1 Eranditega keel

Vastastikku defineeritud väärtus- ja arvutustüübid on toodud joonisel 1. Lubatud väärtustüübid `VType` on naturaalarvud, tõeväärtused, teiste väärtustüüpide korrutised ja tüübitud lambda-arvutused. Arvutustüüpideks on efektiga `E` annoteeritud väärtustüübid. Efekt `E` on defineeritud alapeatükis 2.2.1.

Vastastikku defineeritud väärtus- ja arvutusliikmed on toodud joonisel 2. Liikmete konstruktorite nimetamisel on kasutatud suurtähti vältimaks võimalikke nimekonflikte Agda standard funktsioonidega. Järgnevalt on selgitatud väärtusliikme `vTerm` konstruktorite tähendust.

- `TT` ja `FF` koostavad vastavalt tõeväärtused tõene ja väär.
- `ZZ` koostab naturaalarvu 0 ja konstruktor `SS` oma argumendist järgneva naturaalarvu.
- `⟨_,_⟩` koostab oma argumentide paari e. korrutise.
- `FST` ja `SND` koostavad vastavalt argumendina antud korrutise esimese ja teise projektsiooni.
- `VAR` koostab De Bruijn'i indeksiga määratud muutuja.

```
mutual
  data vTerm : Set where
    TT FF : vTerm
    ZZ : vTerm
    SS : vTerm → vTerm
    ⟨_,_⟩ : vTerm → vTerm → vTerm
    FST SND : vTerm → vTerm
    VAR : ℕ → vTerm
    LAM : VType → cTerm → vTerm

  data cTerm : Set where
    VAL : vTerm → cTerm
    FAIL : VType → cTerm
    TRY_WITH_ : cTerm → cTerm → cTerm
    IF_THEN_ELSE_ : vTerm → cTerm → cTerm → cTerm
    _$_ : vTerm → vTerm → cTerm
    PREC : vTerm → cTerm → cTerm → cTerm
    LET_IN_ : cTerm → cTerm → cTerm
```

Joonis 2: Eranditega keele väärtus- ja arvutusliikmed.

- `LAM` on funktsiooni abstraktsioon, seejuures funktsiooni parameetri väärtustüüp on eksplitsiitselt annoteeritud. Funktsiooni kehaks on arvutusliige.

Järgnevalt on selgitatud arvutusliikme `cTerm` konstruktorite (jn 2) tähendust ja vastavas arvutuses kätketud efekti.

- `VAL` tähistab õnnestunud arvutust, seejuures arvutuse tulemuseks on väärtusliikmega antud konstruktori argument.
- `FAIL` tähistab arvutuse, mille väärtustüüp on eksplitsiitselt annoteeritud, ebaõnnestumist.
- `TRY_WITH_` on erandikäsitlejaga arvutus: kogu arvutuse tulemuseks on esimese argumendiga antud liikme arvutus, kui see õnnestub, vastasel korral aga teise argumendiga antud liikme arvutus.
- `IF_THEN_ELSE_` on valikuline arvutus: vastavalt väärtusliikme tõeväärtusele on tulemuseks kas esimese (tõene haru) või teise (väär haru) arvutusliikmega antud arvutus.
- `_$_` on esimese väärtusliikmega antud funktsiooni rakendamine teise väärtusliikmega antud väärtusele, kusjuures rakendamise efektiks on funktsioonis peituv efekt.
- `PREC` on primitiivne rekursioon, mille sammude arv on määratud väärtusliikme argumendiga. Esimene arvutusliige vastab rekursiooni baasile ja teine sammule,

```
ADD : vTerm
ADD = LAM nat
          (VAL (LAM nat
                    (PREC (VAR 0)
                          (VAL (VAR 1))
                          (VAL (SS (VAR 0))))))

ADD-3-and-4 : cTerm
ADD-3-and-4 = LET ADD $ (SS (SS (SS ZZ)))
              IN VAR 0 $ (SS (SS (SS (SS ZZ))))

BAD-ONE : cTerm
BAD-ONE = ZZ $ TT
```

Joonis 3: Näidisavaldised eranditega keeles.

kusjuures sammuks on akumulaatori ja sammuloenduri parameetritega funktsioon. Kogu arvutuse efekt vastab kõigi osaarvutuste järjestikku sooritamisele.

- `LET_IN_` lisab esimese arvutusliikmega antud väärtuse teise arvutusliikme kontekstis esimeseks muutujaks. Arvutuse efekt vastab osaarvutuste järjestikku sooritamisele.

Joonisel 3 on toodud kahe naturaalarvu liitmise funktsioon väärtusliikmena `ADD` ning naturaalarvude 3 ja 4 liitmine arvutusliikmena `ADD-3-and-4`. Lisaks on toodud näide arvutusliikmest `BAD-ONE`, mida annab konstrueerida, kuid mis ei oma sisu: naturaalarvu null ei saa rakendada tõeväärtusele tõene. Sellised halvasti tüübitud liikmed tuvastatakse tüübituletusega (alaptk 2.3).

2.2 Erandite gradeering

Selles alapeatükis defineeritakse erandite efekti hinnangud, operatsioonid hinnangutel ja hinnangute omavaheline järjestatus. Sellega võimaldatakse alamtüüpide koostamine. Ühtlasi näidatakse, et selline hindamine rahuldab järjestatud monoidi ja gradeeritud monaadi omadusi, millele tuginevad semantika (alaptk 2.4) ja optimisatsioonid (alaptk 2.5).

2.2.1 Erandite efekti hinnang

Erandite efekti hinnang `Exc` on toodud joonisel 4: konstruktor `err` vastab arvutuse ebaõnnestumisele, konstruktor `ok` arvutuse õnnestumisele ja konstruktor `errok` arvutusele, mille kohta pole teada, kas see õnnestub või mitte.

```
data Exc : Set where
  err : Exc
  ok : Exc
  errok : Exc

_·_ : Exc → Exc → Exc
ok · e = e
err · e = err
errok · err = err
errok · ok = errok
errok · errok = errok

_◇_ : Exc → Exc → Exc
err ◇ e' = e'
ok ◇ _ = ok
errok ◇ ok = ok
errok ◇ _ = errok
```

Joonis 4: Erandite efektid ja operatsioonid nendel.

Efektide korrutamine `_·_` (jn 4) vastab arvutuste järjestikule sooritamisele. Kui esimene osaarvutus õnnestub, siis kogu arvutuse efekt on määratud teise osaarvutuse efektiga. Kui üks osaarvutustest ebaõnnestub, siis ebaõnnestub kogu arvutus. Ülejäänud juhtudel puudub teadmine arvutuse õnnestumisest või ebaõnnestumisest. Efektide korrutamine leiab aset `LET_IN_` arvutuses (alaptk 2.1).

Erandikäsitleja võib parandada kogu arvutuse hinnangut. Põhiarvutuse ja erandikäsitleja efeki kombineerimine `_◇_` on defineeritud joonisel 4. Kui põhiarvutus ebaõnnestub, siis on kogu arvutuse efekt määratud erandikäsitleja efektiga. Põhiarvutuse õnnestumisel on kogu arvutus õnnestunud ja erandikäsitlejat ei arvutata. Kui põhiarvutuse õnnestumine pole teada, aga erandikäsitleja kindlasti õnnestub, siis õnnestub ka kogu arvutus. Ülejäänud juhtudel pole teada, kas kogu arvutus tervikuna õnnestub või mitte. Efekti hinnangu parandus leiab aset `TRY_WITH_` arvutuses (alaptk 2.1).

Hinnangu `Exc` konstruktorid moodustavad järgneva võre:

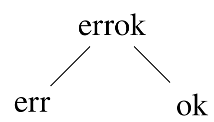

Hinnangute osaline järjestusseos `_⊑_` on toodud joonisel 5. See seos on refleksiivne `⊑-refl`. Transitiivsuse `⊑-trans` tõestus seisneb argumentide kuju juhtumi analüüsil. Transitiivsuse seost on võimalik kodeerida järjestusseose konstruktorina, kuid see pole otstarbekas, kuna hilisemates tõestuses tekib sellest täiendavad juhtumid, mida peab analüüsima.

```
data _⊑_ : Exc → Exc → Set where
  ⊑-refl : {e : Exc} → e ⊑ e
  err⊑errok : err ⊑ errok
  ok⊑errok : ok ⊑ errok

⊑-trans : {e e’ e’’ : Exc} → e ⊑ e’ → e’ ⊑ e’’ → e ⊑ e’’
⊑-trans ⊑-refl q = q
⊑-trans err⊑errok ⊑-refl = err⊑errok
⊑-trans ok⊑errok ⊑-refl = ok⊑errok

_⊔_ : Exc → Exc → Exc
_⊓_ : Exc → Exc → Maybe Exc
⊔-sym : (e e’ : Exc) → e ⊔ e’ ≡ e’ ⊔ e
⊓-sym : (e e’ : Exc) → e ⊓ e’ ≡ e’ ⊓ e

lub : (e e’ : Exc) → e ⊑ (e ⊔ e’)
glb : (e e’ : Exc) {e’’ : Exc} → e ⊓ e’ ≡ just e’’ → e’’ ⊑ e
lub-sym : (e e’ : Exc) → e ⊑ (e’ ⊔ e)
```

Joonis 5: Erandite efektide järjestatus.

Loomulikul viisil saab defineerida erandi hinnangu ülemise ja alumise raja ning näidata nende sümmeetrilisust. Lihtsuse huvides on toodud ainult vastavad tüübisignatuurid, aga mitte definitsioonid (jn 5). Kuna kahel hinnangul ei pruugi leiduda alumine raja, siis on `_⊓_` tulemus mähitud `Maybe` monaadi.

2.2.2 Järjestatud monoid

Hulk `E`, millel on defineeritud korrutamine `_·_` ja ühikelement `i`, st `i` on ühik korrutamise suhtes nii vasakult `lu` kui ka paremalt `ru`, ning korrutamine on assotsiatiivne `ass`, nimetatakse monoidiks. Kui sellel hulgal on osaline järjestatus `_⊑_`, mis on refleksiivne `⊑-refl` ja transitiivne `⊑-trans`, ning kehtib korrutamise monotoonsus `mon`, siis on tegemist järjestatud monoidiga. Joonisel 6 on toodud järjestatud monoidi kirje tüüp Agdas.

osaline järjestatus või eeljärjestatus?

Saab näidata, et erandite hinnag `Exc`, korrutamine `_·_`, mille ühikuks on konstruktor `ok`, ja osaline järjestatus `_⊑_` moodustavad erandite järjestatud monoidi. Vasakühiku tõestus tuleneb vahetult korrutamise definitsioonist. Paremühiku tõestamisel tuleb teha juhtumi analüüs varjatud argumendi konstruktori kuju peal ja seejärel lähtuda korrutamise definitsioonist. Assotsiatiivsus tõestatakse sarnaselt kasutades juhtumite analüüsi ja korrutamise definitsiooni.

explain mon

```
record OrderedMonoid : Set where
  field
    E : Set
    _·_ : E → E → E
    i : E

    lu : {e : E } → i · e ≡ e
    ru : {e : E } → e ≡ e · i
    ass : {e e’ e’’ : E} → (e · e’) · e’’ ≡ e · (e’ · e’’)

    _⊑_ : E → E → Set
    ⊑-refl : {e : E} → e ⊑ e
    ⊑-trans : {e e’ e’’ : E} → e ⊑ e’ → e’ ⊑ e’’ → e ⊑ e’’

    mon : {e e’ e’’ e’’’ : E} → e ⊑ e’’ → e’ ⊑ e’’’ → e · e’ ⊑ e’’ · e’’’
```

Joonis 6: Järjestatud monoid.

2.2.3 Gradeeritud monaad

Efektiga `E` parametriseeritud tüübikonstruktor `T` koos tagastamisega η ja sidumisega `bind` moodustab monaadi. Neelduvus `sub` on refleksiivne `sub-refl`, transitiivne `sub-trans` ja sidumise suhtes monotoonne `sub-mon`. Täidetud on monaadi seadused `mlaw1`, `mlaw2` ja `mlaw3`.

Joonisel 7 on toodud gradeeritud monaadi kirje tüüp Agdas.

Saab näidata, et erandite järjestatud monoidil saab põhineda gradeeritud monaad.

2.3 Tüübi- ja efektituletus

2.3.1 Alamtüübid

Väärtus- ja arvutustüüpide osaline järjestatus on vastastikku defineeritud (jn 8). Konstruktoriga `st-bn` loetakse tõeväärtused naturaalarvude alamtüübiks. Kehtib väärtustüüpide refleksiivsus `st-refl`. Üks väärtustüübi paar on teise alamtüüp `st-prod`, kui paaride vastavad projektsioonid on omakorda alamtüübid. Funktsioonid on alamtüübid `st-func`, kui funktsioonide kehade arvutused on alamtüübid, ja funktsioonide argumendid on kontravariantsed. Arvutustüüp on teise arvutustüübi alamtüüp `st-comp`, kui nende efektid ja väärtustüübid on järjestatud.

Väärtus- ja arvutustüüpide alamtüüpide transitiivsus on defineeritud vastastikku joonisel 8.

```
subeq : {E : Set} → {T : E → Set → Set} → {e e' : E} → {X : Set} →
        e ≡ e' → T e X → T e' X
subeq refl p = p


record GradedMonad : Set where
  field
    OM : OrderedMonoid
  open OrderedMonoid OM
  field

    T : E → Set → Set
    η : {X : Set} → X → T i X
    bind : {e e' : E} {X Y : Set} → (X → T e' Y) → (T e X → T (e · e') Y)

    sub : {e e' : E} {X : Set} → e ⊑ e' → T e X → T e' X

    sub-mon : {e e' e'' e''' : E} {X Y : Set} →
              (p : e ⊑ e'') → (q : e' ⊑ e''') →
              (f : X → T e' Y) → (c : T e X) →
              sub (mon p q) (bind f c) ≡ bind (sub q ∘ f) (sub p c)

  sub-eq : {e e' : E} {X : Set} → e ≡ e' → T e X → T e' X
  sub-eq = subeq {E} {T}

  field
    sub-refl : {e : E} {X : Set} → (c : T e X) → sub ⊑-refl c ≡ c
    sub-trans : {e e' e'' : E} {X : Set} →
                (p : e ⊑ e') → (q : e' ⊑ e'') → (c : T e X) →
                sub q (sub p c) ≡ sub (⊑-trans p q) c

    mlaw1 : {e : E} → {X Y : Set} → (f : X → T e Y) → (x : X) →
            sub-eq lu (bind f (η x)) ≡ f x
    mlaw2 : {e : E} → {X : Set} → (c : T e X) →
            sub-eq ru c ≡ bind η c
    mlaw3 : {e e' e'' : E} → {X Y Z : Set} →
            (f : X → T e' Y) → (g : Y → T e'' Z) → (c : T e X) →
            sub-eq ass (bind g (bind f c)) ≡ bind (bind g ∘ f) c

  T₁ : {e : E} {X Y : Set} → (X → Y) → T e X → T e Y
  T₁ f = sub-eq (sym ru) ∘ bind (η ∘ f)
```

Joonis 7: Gradeeritud monaad.

```
mutual
  data _≤V_ : VType → VType → Set where
    st-bn : bool ≤V nat
    st-refl : {σ : VType} → σ ≤V σ
    st-prod : {σ σ' τ τ' : VType} →
              σ ≤V σ' → τ ≤V τ' → σ ∏ τ ≤V σ' ∏ τ'
    st-func : {σ σ' : VType} {τ τ' : CType} →
              σ' ≤V σ → τ ≤C τ' → σ ⇒ τ ≤V σ' ⇒ τ'

  data _≤C_ : CType → CType → Set where
    st-comp : {e e' : E} {σ σ' : VType} →
              e ⊑ e' → σ ≤V σ' → e / σ ≤C e' / σ'

mutual
  st-trans : {σ σ' σ'' : VType} → σ ≤V σ' → σ' ≤V σ'' → σ ≤V σ''
  st-trans st-refl q = q
  st-trans p st-refl = p
  st-trans (st-prod p p') (st-prod q q') = st-prod (st-trans p q)
                                                   (st-trans p' q')
  st-trans (st-func p p') (st-func q q') = st-func (st-trans q p)
                                                   (sct-trans p' q')

  sct-trans : {σ σ' σ'' : CType} → σ ≤C σ' → σ' ≤C σ'' → σ ≤C σ''
  sct-trans (st-comp p q) (st-comp p' q') = st-comp (⊑-trans p p')
                                                    (st-trans q q')
```

Joonis 8: Väärtus- ja arvutustüüpide alamtüüpimine.

explain

2.3.2 Rafineeritud keel

Joonisel 9 on toodud vastastikku defineeritud rafineeritud väärtus- ja arvutusliikmed. Kontekst `Ctx` on defineeritud kui väärtusttüüpide list. Võrreldes alaptk 2.1-s toodud liikmetega, on rafineeritud liikmed parametriseeritud kontekstiga Γ ning indekseeritud vastavalt väärtus- ja arvutustüüpidega.

- Konstruktorid `TT` ja `FF` koostavad tõeväärtustüüpi liikme.
- Konstruktor `ZZ` koostab naturaalarvu tüüpi liikme. Konstruktor `SS` koostab antud naturaalarvu tüüpi liikme järglase, mis on samuti naturaalarvu tüüpi.
- $\langle$`_,_`$\rangle$ koostab kahest antud väärtusliikmest paari, mille tüüp on liikmete tüüpide korrutis.
- `FST` ja `SND` projekteerivad paari tüüpi liikmest vastavalt esimese või teise korrutatava tüüpi liikme.
- `VAR` võtab tõestuse, et mingi tüüp on konteksti element, ning annab väärtusliikme, mille tüüp on kõnealuse elemendiga määratud tüüp.
- `LAM` võtab väärtustüübi ja arvutusliikme, mille kontekst on parameetriga antud kontekstist täpselt väärtustüübi argumendi võrra suurem, ning annab funktsiooniruumile vastava väärtusliikme.
- `VCAST` suurendab ettantud väärtusliikme tüüpi vastavalt alamtüübi tõestusele. See võimaldab erinevate alamtüüpidega väärtusliikmeid ühtlustada, mis on vajalik rafineeritud arvutusliikmete koostamisel.

Rafineeritud arvutusliikmed (jn 9) määravad täpselt osaarvutuste efektide kombineerimise.

- `VAL` koostab antud väärtusliikmest õnnestunud arvutuse.
- `FAIL` koostab väärtustüübist ebaõnnestunud arvutuse.
- `TRY_WITH_` parandab põhiarvutusliikme efekti erandikäsitleja arvutusliikme efektiga. Kitsendusena peavad arvutusliikmed omama sama väärtustüüpi.
- `IF_THEN_ELSE_` eeldab tõeväärtustüüpi tingimust. Kogu arvutusliikme efekt on määratud harude, millede väärtustüübid peavad ühtima, efektide ülemise rajaga.

```
Ctx = List VType

mutual
 data VTerm (Γ : Ctx) : VType → Set where
   TT FF : VTerm Γ bool
   ZZ : VTerm Γ nat
   SS : VTerm Γ nat → VTerm Γ nat
   ⟨_,_⟩ : {σ σ' : VType} →
           VTerm Γ σ → VTerm Γ σ' → VTerm Γ (σ ∏ σ')
   FST : {σ σ' : VType} → VTerm Γ (σ ∏ σ') → VTerm Γ σ
   SND : {σ σ' : VType} → VTerm Γ (σ ∏ σ') → VTerm Γ σ'
   VAR : {σ : VType} → σ ∈ Γ → VTerm Γ σ
   LAM : (σ : VType) {τ : CType} →
         CTerm (σ :: Γ) τ → VTerm Γ (σ ⇒ τ)
   VCAST : {σ σ' : VType} → VTerm Γ σ → σ ≤V σ' → VTerm Γ σ'

 data CTerm (Γ : Ctx) : CType → Set where
   VAL : {σ : VType} → VTerm Γ σ → CTerm Γ (ok / σ)
   FAIL : (σ : VType) → CTerm Γ (err / σ)
   TRY_WITH_ : {e e' : E} {σ : VType} → CTerm Γ (e / σ) →
               CTerm Γ (e' / σ) → CTerm Γ (e ◇ e' / σ)
   IF_THEN_ELSE_ : {e e' : E} {σ : VType} → VTerm Γ bool →
                CTerm Γ (e / σ) → CTerm Γ (e' / σ) → CTerm Γ (e ⊔ e' / σ)
   _$_ : {σ : VType} {τ : CType} →
         VTerm Γ (σ ⇒ τ) → VTerm Γ σ → CTerm Γ τ
   PREC : {e e' : E} {σ : VType} → VTerm Γ nat →
          CTerm Γ (e / σ) → CTerm (σ :: nat :: Γ) (e' / σ) →
          e · e' ⊑ e → CTerm Γ (e / σ)
   LET_IN_ : {e e' : E} {σ σ' : VType} → CTerm Γ (e / σ) →
             CTerm (σ :: Γ) (e' / σ') → CTerm Γ (e · e' / σ')
   CCAST : {e e' : E} {σ σ' : VType} → CTerm Γ (e / σ) →
           e / σ ≤C e' / σ' → CTerm Γ (e' / σ')
```

Joonis 9: Eranditega keele rafineeritud liikmed.

- `_$_` rakendab esimesega väärtusliikmega antud funktsiooni teise väärtusliikmega argumendile, seejuures peavad funktsiooni parameetri ja argumendi väärtustüübid ühtima. Kogu arvutuse efekt ja väärtustüüp on määratud funktsiooni keha arvutustüübiga.

- `PREC` eeldab sammude arvuna naturaalarvude tüüpi väärtusliiget. Baasarvutuse väärtustüüp on lisatud koos naturaalarvu tüüpi sammuloenduriga sammu arvutusliikme konteksti. Täiendava kitsendusena on nõutud, et baasi efekt oleks sammu efektiga korrutamisel püsipunkt.

- `LET_IN_` lisab esimese arvutusliikme väärtustüübi teise arvutusliikme konteksti. Kogu arvutuse efektis on arvutusliikmete korrutis ning väärtustüüp on määratud teise arvutusliikme tüübiga.

- `CCAST` suurendab etteantud arvutusliikme tüüpi vastavalt alamtüübi tõestusele.

2.3.3 Liikmete tüübituletus

Etteantud kontekstis saab väärtusliikmele tuletada vastava väärtustüübi (jn 10). Kuna vaste võib puududa, siis on `infer-vtype` tulemus mähitud `Maybe` monaadi. Väärtustüübi tuletamisel lähtutakse väärtustüübi konstruktori kujust.

- `TT` ja `FF` annavad kindlasti tõeväärtustüübi.

- `ZZ` on kindlasti naturaalarvu tüüpi. `SS t` korral tuleb täiendavalt kontrollida, kas alamliige `t` on samas kontekstis naturaalarvu tüüpi. Vastasel korral on liige halvasti koostatud ja selle tüüp puudub.

- Paari `⟨ t , t' ⟩` tüüp on määratud, kui alamliikmete `t` ja `t'` tüübid on samas kontekstis määratud. Paari tüübiks on alamliikmete tüüpide korrutis. Ülejäänud juhtudel pole paari tüüp määratud.

- `FST t` ja `SND t` on määratud, kui alamliige `t` on paar, st antud kontekstis on ta korrutise tüüpi. Projektsiooni tüübiks on vastavalt esimene või teine korrutatav.

- `VAR x` korral tuleb kontrollida, et naturaalarv `x` on väiksem kui kontekst Γ pikkus. Selleks on kasutatud lahendajat `_<?_`. Naturaalarvude võrratusest `p` on koostatud konteksti pikkusega piiratud naturaalarv `fromℕ≤ p`, mida kasutatakse muutujale vastava tüübi otsimiseks kontekstist `lkp Γ`.

- `LAM σ t` puhul tuleb kontrollida, et arvutusliikmega `t` antud keha on hästi tüübitud kontekstis, mida on laiendatud parameetri σ võrra. Arvutusliikme tüübi tuletus `infer-ctype` on toodud allpool.

```
infer-vtype : Ctx → vTerm → Maybe VType
infer-vtype Γ TT = just bool
infer-vtype Γ FF = just bool
infer-vtype Γ ZZ = just nat
infer-vtype Γ (SS t) with  infer-vtype Γ t
... | just nat = just nat
... | _        = nothing
infer-vtype Γ ⟨ t , t' ⟩ with infer-vtype Γ t | infer-vtype Γ t'
... | just σ | just σ' = just (σ ∏ σ')
... | _      | _       = nothing
infer-vtype Γ (FST t) with infer-vtype Γ t
... | just (σ ∏ _) = just σ
... | _            = nothing
infer-vtype Γ (SND t) with infer-vtype Γ t
... | just (_ ∏ σ') = just σ'
... | _             = nothing
infer-vtype Γ (VAR x) with x <? Γ
... | yes p = just (lkp Γ (fromℕ≤ p))
... | no ¬p = nothing
infer-vtype Γ (LAM σ t) with infer-ctype (σ :: Γ) t
... | just τ = just (σ ⇒ τ)
... | _      = nothing
```

Joonis 10: Eranditega keele väärtusliikmete tüübituletus.

Joonisel 11 on toodud etteantud kontekstis arvutusliikmele tüübi tuletamine. Nagu väärtusliikmete tüübituletuse puhul, on ka arvutusliikmete tüübituletus `infer-ctype` tulemus mähitud `Maybe` monaadi. Väärtustüübi tuletamisel lähtutakse väärtustüübi konstruktori kujust.

- `VAL x` on tüübitud, kui väärtusliikme `x` tüübituletus õnnestub. Arvutuse väärtustüübiks on tuletatud tüüp. Efekti hinnang `ok` tähistab arvutuse õnnestumist.
- `FAIL` σ on alati väärtustüübi σ ebaõnnestumise tüüpi, mille efekti hinnang on `err`.
- `TRY t WITH t'` on tüübitud, kui arvutusliikmed `t` ja `t'` on hästi tüübitud. Kogu arvutuse tüübiks on põhiarvutuse tüübi τ parandamine erandikäsitleja tüübiga τ'. Arvutustüüpide parandus _◇C_ on defineeritud efektide paranduse _◇_ ja väärtustüüpide ülemise raja _⊔V_ abil.
- `IF x THEN t ELSE t'` eeldab, et väärtusliige `x` on tõeväärtustüüpi. Kogu arvutuse tüüp on määratud harude tüüpide τ ja τ' ülemise rajaga τ ⊔C τ'.
- `f $ t` korral kontrollitakse, et väärtusliikme `f` tüübiks on funktsiooniruum ja väärtusliikmele `t` tuletatud tüüp on `f` parameetri alamtüüp. Ülejäänud juhtudel ei ole funktsiooni rakendamine hästi tüübitud.
- `PREC x t t'` korral kontollitakse viit tingimust.

- Väärtusliige `x` peab olema antud kontekstis naturaalarvu tüüpi.
- Baasi arvutusliige `t` peab olema antud kontekstis hästi tüübitud.
- Sammu arvutusliige `t'` peab olema tüübitud kontekstis, kuhu on lisatud naturaalarvu tüübi sammuloendur ja arvutusliikme `t` väärtustüüpi σ akumulaator.
- Osaarvutustele tuletatud väärtustüübid peavad olema samad. Selleks kasutatakse lahendajat `_≡V?_`.
- Osaarvutuste efektide korrutis ei tohi olla suurem, kui baasi efekt. Seda kontrollitakse lahendajaga `_⊑?_`.

Kui kõik tingimused kehtivad, siis kogu arvutuse tüüp on määratud baasi efekti ja väärtustüübiga.

- `LET t IN t'` on tüübitud, kui arvutusliige `t` on tüübitud antud kontekstis ja arvutusliige `t'` on tüübitud kontekstis, mida on laiendatud esimese osaarvutuse väärtustüübi võrra. Arvutuse efektiks on osaarvutuste efektide korrutis ning väärtustüübiks teise osaarvutuse väärtustüüp. Kui üks osaarvutust ei ole hästi tüübitud, siis ei ole ka kogu arvutus tüübitud.

2.3.4 Liikmete rafineerimine

Kui n-ö "toorele" liikmele õnnestub mingis kontekstis tuletada tüüp, siis saab sellest liikmest konstrueerida rafineeritud liikme. Joonisel 12 on toodud väärtus- ja arvutusliikmete rafineeritud tüübikonstruktorid. Tipp-tüüp ⊤ tähistab tüübituletuse ebaõnnestumist.

Väärtusliikmete rafineerimine etteantud kontekstis (jn 13) matkib väärtusliikmete tüübituletust (alaptk 2.3.3).

- `TT` ja `FF` korral konstrueeritakse vastav rafineeritud väärtusliige.
- `ZZ` puhul konstrueeritakse rafineeritud väärtusliige null `ZZ`. `SS t` korral kontrollitakse, et väärtusliige `t` on hästi tüübitud ja on naturaalarvu tüüpi. Rafineeritud naturaalarvu järglane `SS` koostatakse alamväärtuse `t` rafineeringust `u`. Kui väärtusliikme `t` tüübituletus ei õnnestu või tuletatud tüüp ei ole naturaalarvu tüüpi, siis rafineeringu tulemuseks koostatakse tipp-tüübi element `tt`.
- `⟨ t , t' ⟩` korral kontrollitakse, et mõlemad väärtusliikmed `t` ja `t'` on kontekstis hästi tüübitud ja rafineeritud paar koostatakse rafineeritud liikmetest `u` ja `u'`.
- `FST t` puhul peab väärtusliikmele `t` tuletatud tüüp olema korrutis. Rafineeritud projektsiooni saab koostada `t` rafineeringust `u`. `SND t` juhtum on analoogne.

```
infer-ctype : Ctx → cTerm → Maybe CType
infer-ctype Γ (VAL x) with infer-vtype Γ x
... | just σ = just (ok / σ)
... | _      = nothing
infer-ctype Γ (FAIL σ) = just (err / σ)
infer-ctype Γ (TRY t WITH t') with infer-ctype Γ t | infer-ctype Γ t'
... | just τ | just τ' = τ ◇C τ'
... | _      | _       = nothing
infer-ctype Γ (IF x THEN t ELSE t')
    with infer-vtype Γ x | infer-ctype Γ t | infer-ctype Γ t'
... | just bool | just τ | just τ' = τ ⊔C τ'
... | _         | _      | _       = nothing
infer-ctype Γ (f $ t) with infer-vtype Γ f | infer-vtype Γ t
... | just (σ ⇒ τ) | just σ' with σ' ≤V? σ
...                          | yes _ = just τ
...                          | no  _ = nothing
infer-ctype Γ (f $ t) | _ | _ = nothing
infer-ctype Γ (PREC x t t')
    with infer-vtype Γ x
... | just nat with infer-ctype Γ t
...        | nothing = nothing
...        | just (e / σ) with infer-ctype (σ :: nat :: Γ) t'
...                       | nothing = nothing
...                       | just (e' / σ') with e · e' ⊑? e | σ ≡V? σ'
...                                         | yes _ | yes _ = just (e / σ)
...                                         | _     | _     = nothing
infer-ctype Γ (PREC x t t') | _ = nothing
infer-ctype Γ (LET t IN t') with infer-ctype Γ t
... | nothing = nothing
... | just (e / σ) with infer-ctype (σ :: Γ) t'
...                | nothing        = nothing
...                | just (e' / σ') = just (e · e' / σ')
```

Joonis 11: Eranditega keele arvutusliikmete tüübituletus.

```
refined-vterm : Ctx → vTerm → Set
refined-vterm Γ t with infer-vtype Γ t
... | nothing = ⊤
... | just τ = VTerm Γ τ

refined-cterm : Ctx → cTerm → Set
refined-cterm Γ t with infer-ctype Γ t
... | nothing = ⊤
... | just τ = CTerm Γ τ
```

Joonis 12: Väärtus- ja arvutusliikmete rafineerimiste tüübikonstruktorid.

- `VAR x` korral koostatakse lahendist `p`, mis näitab, et naturaalarv `x` on väiksem kui konteksti Γ pikkus, rafineeritud muutuja tõestusega, et `x`-iga määratud muutuja on kontekstis.
- `LAM` σ `t` juhtumis lisatakse parameetri tüüp σ konteksti ja kontrollitakse arvutusliikme `t` hästi-tüübitust. Rafineeritud funktsiooni abstraktsioon koostatakse uues kontekstis rafineeritud arvutusest `u`.

Arvutusliikmete rafineerimine on toodud joonistel 14 ja 15.

- `VAL t` korral kontrollitakse, et väärtusliige `t` on hästi tüübitud, ja rafineeritud arvutus koostatakse vastavast rafineeritud väärtusliikmest `u`.
- `FAIL` σ rafineerimisel näidatakse, et selle arvutusliikme tüübituletus alati õnnestub.
- `TRY t WITH t'` korral kontrollitakse, et mõlemad osaarvutused on hästi tüübitud ja tuletatud väärtustüüpidel leidub ülemine raja. Rafineeritud arvutuse konstrueerimiseks suurendatakse rafineeritud osaarvutuste `u` ja `u'` tüüpi ülemise rajani vastavalt alamtüübi tõestusele `p`.
- `IF x THEN t ELSE t'` korral peab väärtusliige `x` olema tõeväärtustüüpi ning arvutusliikmed `t` ja `t'` peavad olema hästi tüübitud. Kui harude arvutuste väärtustüüpidel leidub ülemine raja, siis rafineeritud tingimuslause tingimus on rafineeritud väärtusliige `x'` ja tingimuslause harudes suurendatakse rafineeritud arvutuste `u` ja `u'` tüüpi vastavalt alamtüübi tõestusele `p`. Ülejäänud juhtudel koostatakse tipp-tüübi element `tt`.
- `f $ x` korral peab väärtusliige `f` olema funktsiooniruumi tüüpi ja seejuures peab argumendile `x` tuletatud tüüp olema mainitud funktsiooniruumi parameetri alamtüüp. Rafineeritud funktsiooni `f'` rakendamise koostamisel on rafineeritud argumendi `x'` tüüpi suurendatud vastavalt alamtüübi tõestusele `p`.
- `PREC x t t'` korral kontrollitakse, et väärtusliige `x` on tõeväärtustüüpi ning baasile vastav arvutus `t` hästi tüübitud. Seejärel, et sammule vastav arvutus `t'` on hästi tüübitud kontekstis, kuhu on lisatud naturaalarvu tüüpi sammuloendur ning baasi väärtustüübile vastav akumulaator. Viimaks kontrollitakse, et baasi ja sammu efektide korrutamine ei ületaks baasi efekti ning et baasile ja sammule vastavad väärtustüübid langevad kokku. Rafineeritud primitiivse rekursiooni liige koostatakse vastavatest rafineeritud liikmetest `x'`, `u`, `u'` ja efektide püsipunkti tõestusest `p`.

```
refine-vterm : (Γ : Ctx) (t : vTerm) → refined-vterm Γ t
refine-vterm Γ TT = TT
refine-vterm Γ FF = FF
refine-vterm Γ ZZ = ZZ
refine-vterm Γ (SS t) with infer-vtype Γ t | refine-vterm Γ t
... | just nat | u = SS u
... | just bool | _ = tt
... | just (_ ∏ _) | _ = tt
... | just (_ ⇒ _) | _ = tt
... | nothing | _ = tt
refine-vterm Γ ⟨ t , t' ⟩
    with infer-vtype Γ t | refine-vterm Γ t |
         infer-vtype Γ t' | refine-vterm Γ t'
... | just _  | u | just _  | u' = ⟨ u , u' ⟩
... | just _  | _ | nothing | _  = tt
... | nothing | _ | _       | _  = tt
refine-vterm Γ (FST t) with infer-vtype Γ t | refine-vterm Γ t
... | just nat | _ = tt
... | just bool | _ = tt
... | just (_ ∏ _) | u = FST u
... | just (_ ⇒ _) | _ = tt
... | nothing | _ = tt
refine-vterm Γ (SND t) with infer-vtype Γ t | refine-vterm Γ t
... | just nat | _ = tt
... | just bool | _ = tt
... | just (_ ∏ _) | u = SND u
... | just (_ ⇒ _) | _ = tt
... | nothing | _ = tt
refine-vterm Γ (VAR x) with x <? Γ
... | yes p = VAR (trace Γ (fromℕ≤ p))
... | no _  = tt
refine-vterm Γ (LAM σ t)
    with infer-ctype (σ :: Γ) t | refine-cterm (σ :: Γ) t
... | just _ | u = LAM σ u
... | nothing | u = tt
```

Joonis 13: Eranditega keele väärtusliikmete rafineerimine.

- `LET t IN t'` puhul peab osaarvutus `t` olema hästi tüübitud antud kontekstis ja osaarvutus `t'` tüübitud kontekstis, kuhu on lisatud `t`-le tuletatud tüüp σ. Rafineeritud arvutuste sidumine koostatakse rafineeritud osaarvutustest `u` ja `u'`.

2.4 Semantika

Joonisel 16 on toodud vastastikku defineeritud väärtus- ja arvutustüüpide ning konteksti semantiline interpretatsioon metakeeles Agda.

- `nat` interpreteeritakse kui naturaalarvud $\mathbb{N}$ ja `bool` kui tõeväärtused `Bool`.
- σ $\prod$ σ' korral tehakse rekursiivsed väljakutsed korrutatavatele ning tulemused korrutatakse Agdas `_×_`.
- $\sigma \Rightarrow \tau$ interpretatsioon vastab Agda funktsioonile, mille parameetri ja tulemuse tüüp on interpreeritud vastavalt väärtustüübist σ ja arvutustüübist τ.
- Arvutustüübi ϵ / σ interpreteerimiseks rakendatakse gradeeritud monaadi tüübikonstruktorit `T` efektile ϵ ja väärtustüübi σ interpretatsioonile.
- Tühi kontekst vastab tipp-tüübile $\top$. Mitte-tühja konteksti pea-element interpreteeritakse ja korrutatakse rekursiivselt interpreteeritud sabaga.

Joonisel 17 on toodud rafineeritud väärtusliikme interpretatsioon antud konteksti interpretatsioonis.

- `TT` ja `FF` seatakse vastavusse tõese ja vääraga.
- `ZZ` vastab nullile. `SS t` on `t` interpretatsiooni järglane.
- $\langle$ `t , t'` $\rangle$ tõlgendatakse kui `t` ja `t'` interpretatsioonide paari.
- `FST t` ja `SND t` teevad vastavalt esimese ja teise projektsiooni `t` interpretatsioonist.
- `VAR x` projekteerib konteksti interpretatsioonist ρ tõestusele `x` vastava (n-ö `x`-nda) väärtuse.
- `LAM` σ `t` interpreteeritakse kui lambda abstraktsiooni, mille seotud muutuja `x` lisatakse arvutusliikme `t` interpreteerimise konteksti.
- `VCAST t p` puhul interpreteeritakse väärtusliige `t` ja konverteeritakse see vastavalt alamtüübi tõestusele `p`.

```
refine-cterm : (Γ : Ctx) (t : cTerm) → refined-cterm Γ t
refine-cterm Γ (VAL t) with infer-vtype Γ t | refine-vterm Γ t
... | nothing | u = tt
... | just _ | u = VAL u
refine-cterm Γ (FAIL σ) with infer-ctype Γ (FAIL σ)
... | _ = FAIL σ
refine-cterm Γ (TRY t WITH t')
    with infer-ctype Γ t | refine-cterm Γ t |
         infer-ctype Γ t' | refine-cterm Γ t'
... | nothing      | _ | _               | _ = tt
... | just _       | _ | nothing         | _ = tt
... | just (e / σ) | u | just (e' / σ') | u'
         with σ ⊔V σ' | inspect (_⊔V_ σ) σ'
...      | nothing | _ = tt
...      | just _ | [ p ] =
    TRY  CCAST u (⊔V-subtype p)
    WITH CCAST u' (⊔V-subtype-sym {σ} p)
refine-cterm Γ (IF x THEN t ELSE t')
    with infer-vtype Γ x | refine-vterm Γ x
... | nothing | _ = tt
... | just nat | _ = tt
... | just (_ ∏ _) | _ = tt
... | just (_ ⇒ _) | _ = tt
... | just bool | x'
         with infer-ctype Γ t | refine-cterm Γ t
...      | nothing | u = tt
...      | just (e  / σ) | u
              with infer-ctype Γ t' | refine-cterm Γ t'
...           | nothing | u' = tt
...           | just (e' / σ') | u'
                   with σ ⊔V σ' | inspect (_⊔V_ σ) σ'
...                | nothing | _     = tt
...                | just ⊔σ | [ p ] =
    IF x' THEN CCAST u (⊔V-subtype p)
           ELSE CCAST u' (⊔V-subtype-sym {σ} p)
--
```

Joonis 14: Eranditega keele arvutusliikmete rafineerimine, I osa.

```
--refine-cterm : (Γ : Ctx) (t : cTerm) → refined-cterm Γ t
refine-cterm Γ (f $ x)
    with infer-vtype Γ f | refine-vterm Γ f |
         infer-vtype Γ x | refine-vterm Γ x
... | nothing   | _ | _ | _ = tt
... | just nat  | _ | _ | _ = tt
... | just bool | _ | _ | _ = tt
... | just (_ ∏ _) | _ | _ | _ = tt
... | just (_ ⇒ _) | _ | nothing | _ = tt
... | just (σ ⇒ τ) | f' | just σ' | x' with σ' ≤V? σ
...                                    | no _  = tt
...                                    | yes p = f' $ VCAST x' p
refine-cterm Γ (PREC x t t')  with infer-vtype Γ x | refine-vterm Γ x
... | nothing | _  = tt
... | just bool | _ = tt
... | just (_ ∏ _) | _ = tt
... | just (_ ⇒ _) | _ = tt
... | just nat | x'
        with infer-ctype Γ t | refine-cterm Γ t
...     | nothing | _ = tt
...     | just (e / σ) | u
            with infer-ctype (σ :: nat :: Γ) t' |
                 refine-cterm (σ :: nat :: Γ) t'
...         | nothing | _ = tt
...         | just (e' / σ') | u' with e · e' ⊑? e | σ ≡V? σ'
...                                | no  _ | _    = tt
...                                | yes _ | no _ = tt
refine-cterm Γ (PREC x t t')
    | just nat | x'
        | just (e / σ) | u
            | just (e' / .σ) | u' | yes p | yes refl = PREC x' u u' p
refine-cterm Γ (LET t IN t') with infer-ctype Γ t | refine-cterm Γ t
... | nothing | _  = tt
... | just (e / σ) | u with infer-ctype (σ :: Γ) t' |
                            refine-cterm (σ :: Γ) t'
...                    | nothing        | _  = tt
...                    | just (e' / σ') | u' = LET u IN u'
```

Joonis 15: Eranditega keele arvutusliikmete rafineerimine, II osa.

```
mutual
  ⟪_⟫v : VType → Set
  ⟪ nat ⟫v = ℕ
  ⟪ bool ⟫v = Bool
  ⟪ σ ∏ σ' ⟫v = ⟪ σ ⟫v × ⟪ σ' ⟫v
  ⟪ σ ⇒ τ ⟫v = ⟪ σ ⟫v → ⟪ τ ⟫c

  ⟪_⟫c : CType → Set
  ⟪ ε / σ ⟫c = T ε ⟪ σ ⟫v

⟪_⟫x : Ctx → Set
⟪ [] ⟫x = ⊤
⟪ σ :: Γ ⟫x = ⟪ σ ⟫v × ⟪ Γ ⟫x
```

Joonis 16: Väärtus-, arvutustüüpide ja konteksti semantika.

```
⟦_⟧v : {Γ : Ctx} {σ : VType} → VTerm Γ σ → ⟪ Γ ⟫x → ⟪ σ ⟫v
⟦ TT ⟧v ρ = true
⟦ FF ⟧v ρ = false
⟦ ZZ ⟧v ρ = zero
⟦ SS t ⟧v ρ = suc (⟦ t ⟧v ρ)
⟦ ⟨ t , t' ⟩ ⟧v ρ = ⟦ t ⟧v ρ , ⟦ t' ⟧v ρ
⟦ FST t ⟧v ρ = proj₁ (⟦ t ⟧v ρ)
⟦ SND t ⟧v ρ = proj₂ (⟦ t ⟧v ρ)
⟦ VAR x ⟧v ρ = proj x ρ
⟦ LAM σ t ⟧v ρ = λ x → ⟦ t ⟧c (x , ρ)
⟦ VCAST t p ⟧v ρ = vcast p (⟦ t ⟧v ρ)
```

Joonis 17: Eranditega keele väärtusliikmete semantika.

Rafineeritud arvutusliikme semantiline interpretatsioon etteantud konteksti interpretatsioonis on toodud joonisel 18.

- `VAL x` interpreteerib väärtusliikme `x` antud kontekstis ja tagastab selle gradeeritud monaadis.
- Kuna arvutustüübi, mille efekt on `err`, interpretatsioon erandite gradeeritud monaadis on tipp-tüüp $\top$, siis `FAIL` σ koostab selle ainsa elemendi `tt`.
- `TRY_WITH_ e e' t t'` kombineerib osaarvutuste `t` ja `t'` interpretatsioonid vastavalt arvutuste efektidele. explain sor
- `IF_THEN_ELSE_` korral interpreteeritakse tingimus, kusjuures kummagi haru efekt neeldub efektide ülemises rajas.
- `PREC x t t' p` interpretatsioon vastab primitiivsele rekursioonile, mille sammude arv on on väärtusliikme `x` interpretatsioon, baas on arvutusliikme `t` interpretatsioon ja sammuks on arvutusliikme `t'` interpretatsioon kontekstis, kuhu on lisatud sammuloendur ja vahetulemuse akumulaator. explain prim-recT
- `f $ x` korral rakendatakse väärtusliikme `f` interpretatsiooni väärtusliikme `x` interpretatsioonile.
- `LET_IN_` seob osaarvutused: esimese osarvutuse interpretatsioon lisatakse teise osaarvutuse interpreteerimise konteksti.
- `CCAST t p` puhul interpreteeritakse arvutusliige `t` ja konverteeritakse see vastavalt alamtüübi tõestusele `p`.

2.5 Optimisatsioonid

Etteantud konteksti saab laiendada lisades selle mingisse kohta kindla tüübi. Seda nimetatakse lõdvendamiseks `wkT` (jn 19). Samamoodi saab lõdvendada rafineeritud väärtusliikmeid `wkV` ja arvutusliikmeid `wkC`. Teades konteksti ja sinna lisatava tüübi interpretatsiooni, saab koostada lõdvendatud konteksti interpretatsiooni `wk`. Lemmad `lemmaV` ja `lemmaC` näitavad, et lõdventatud liikme interpretatsioon lõdventatud kontekstis on sama, mis selle liikme interpretatsioon. Lihtsuse huvides pole mainitud definitsioone ja tõestusi siinkohal toodud.

```
sor : (e e' : E) {X : Set} → T e X → T e' X → T (e ◇ e') X
sor err _ _ x' = x'
sor ok _ x _ = x
sor errok err x _ = x
sor errok ok (just x) _ = x
sor errok ok nothing x' = x'
sor errok errok (just x) x' = just x
sor errok errok nothing x' = x'

primrecT : {e e' : E} {X : Set} →
           ℕ → T e X → (ℕ → X → T e' X) → e · e' ⊑ e → T e X
primrecT zero z s p = z
primrecT {e} {e'} (suc n) z s p =
    sub p (bind {e} {e'} (s n) (primrecT n z s p))

⟦_⟧c : {Γ : Ctx} {τ : CType} → CTerm Γ τ → ⟪ Γ ⟫x → ⟪ τ ⟫c
⟦ VAL x ⟧c ρ = η (⟦ x ⟧v ρ)
⟦ FAIL σ ⟧c ρ = tt
⟦ TRY_WITH_ {e} {e'} t t' ⟧c ρ = sor e e' (⟦ t ⟧c ρ) ( (⟦ t' ⟧c ρ))
⟦ IF_THEN_ELSE_ {e} {e'} x t t' ⟧c ρ = if ⟦ x ⟧v ρ
                                        then (sub (lub e e') (⟦ t ⟧c ρ))
                                        else (sub (lub-sym e' e) (⟦ t' ⟧c ρ))
⟦ PREC x t t' p ⟧c ρ = primrecT (⟦ x ⟧v ρ) (⟦ t ⟧c ρ)
                                ((λ i acc → ⟦ t' ⟧c (acc , i , ρ))) p
⟦ f $ x ⟧c ρ = ⟦ f ⟧v ρ (⟦ x ⟧v ρ)
⟦ LET_IN_ {e} {e'} m n ⟧c ρ =
    bind {e} {e'} (λ x → ⟦ n ⟧c (x , ρ)) (⟦ m ⟧c ρ)
⟦ CCAST t o ⟧c ρ = ccast o (⟦ t ⟧c ρ)
```

Joonis 18: Eranditega keele arvutusliikmete semantika.

```
wkT : (Γ : Ctx) → (σ : VType) → Fin (suc (length Γ)) → Ctx
-- proof omitted
mutual
  wkV : {Γ : Ctx} {σ τ : VType} →
        (x : Fin (suc (length Γ))) →
        VTerm Γ τ → VTerm (wkT Γ σ x) τ
  -- proof omitted
  wkC : {Γ : Ctx} {σ : VType} {τ : CType} →
        (x : Fin (suc (length Γ))) →
        CTerm Γ τ → CTerm (wkT Γ σ x) τ
  -- proof omitted

wk : {Γ : Ctx} → ⟪ Γ ⟫x →
     {σ : VType} → ⟪ σ ⟫v →
     (x : Fin (suc (length Γ))) → ⟪ wkT Γ σ x ⟫x
-- proof omitted
mutual
  lemmaV : {Γ : Ctx} (ρ : ⟪ Γ ⟫x) →
           {σ : VType} (v : ⟪ σ ⟫v) →
           (x : Fin (suc (length Γ))) →
           {τ : VType} (t : VTerm Γ τ) →
           ⟦ wkV x t ⟧v (wk ρ v x) ≡ ⟦ t ⟧v ρ
  -- proof omitted
  lemmaC : {Γ : Ctx} (ρ : ⟪ Γ ⟫x) →
           {σ : VType} (v : ⟪ σ ⟫v) →
           (x : Fin (suc (length Γ))) →
           {τ : CType} (t : CTerm Γ τ) →
           ⟦ wkC x t ⟧c (wk ρ v x) ≡ ⟦ t ⟧c ρ
  -- proof omitted
```

Joonis 19: Konteksti ja liikmete lõdvendamine.

Monaadi spetsiifilised, efektist sõltumatud optimisatsioonid on toodud joonisel 20. `the-same` näitab, et arvutust `m` ei saa parandada, lisades sellele erandikäsitlejana sama arvutuse. Erandikäsitlejate assotsiatiivsus on näidatud `handler-ass`'iga. Selle tõestus matkib arvutuse parandusoperaatori assotsiatiivsuse `◇-ass` tõestust, mis seisneb efektide juhtumite analüüsil.

Monaadi spetsiifilised, efektist sõltuvad optimisatsioonid on toodud joonisel 21.

- Iga arvutuse `m`, mille efekt on `err`, saab samaväärselt asendada arvutusega `FAIL X`. Samaväärsus `failure m` põhineb asjaolul, et ebaõnnestunud arvutuse semantiline interpretatsioon erandite gradeeritud monaadis on tipp-tüüp $\top$, milles ongi ainult üks element ja seetõttu on tõestus triviaalne.
- Ekvivalents `dead-comp` näitab, et kui kindlasti õnnestuvat osaarvutust `m` ei pruugita osaarvutuses `n`, siis nende sidumisel pole mõtet ja võib kasutada lihtsalt osaarvutust `n`. Tõestus on eespool antud arvutusliikme lõdvenduse `lemmaC` rakendus.

```
◇-itself : (e : Exc) → e ◇ e ≡ e
◇-itself err = refl
◇-itself ok = refl
◇-itself errok = refl

the-same : {e : Exc} {Γ : Ctx} {ρ : ⟪ Γ ⟫x} {X : VType}
           (m : CTerm Γ (e / X)) →
           sub-eq (◇-itself e) (⟦ TRY m WITH m ⟧c ρ) ≡ ⟦ m ⟧c ρ
the-same {err} m = refl
the-same {ok} m = refl
the-same {errok} {ρ = ρ} m with ⟦ m ⟧c ρ
... | just _ = refl
... | nothing = refl


◇-ass : (e e' e'' : Exc) → e ◇ (e' ◇ e'') ≡ (e ◇ e') ◇ e''
◇-ass err e' e'' = refl
◇-ass ok e' e'' = refl
◇-ass errok err e'' = refl
◇-ass errok ok e'' = refl
◇-ass errok errok err = refl
◇-ass errok errok ok = refl
◇-ass errok errok errok = refl

handler-ass : {e₁ e₂ e₃ : Exc} {Γ : Ctx} {ρ : ⟪ Γ ⟫x} {X : VType}
              (m₁ : CTerm Γ (e₁ / X)) (m₂ : CTerm Γ (e₂ / X))
              (m₃ : CTerm Γ (e₃ / X)) →
              sub-eq (◇-ass e₁ e₂ e₃)
                     (⟦ TRY m₁ WITH (TRY m₂ WITH m₃) ⟧c ρ)
              ≡ ⟦ TRY (TRY m₁ WITH m₂) WITH m₃ ⟧c ρ
handler-ass {err} m₁ m₂ m₃ = refl
handler-ass {ok} m₁ m₂ m₃ = refl
handler-ass {errok} {err} m₁ m₂ m₃ = refl
handler-ass {errok} {ok} m₁ m₂ m₃ = refl
handler-ass {errok} {errok} {err} m₁ m₂ m₃ = refl
handler-ass {errok} {errok} {ok} {ρ = ρ} m₁ m₂ m₃ with ⟦ m₁ ⟧c ρ
... | just _ = refl
... | nothing = refl
handler-ass {errok} {errok} {errok} {ρ = ρ} m₁ m₂ m₃ with ⟦ m₁ ⟧c ρ
... | just x = refl
... | nothing = refl
```

Joonis 20: Monaadi spetsiifilised, efektist sõltumatud optimisatsioonid.

```
failure : {Γ : Ctx} {X : VType} (m : CTerm Γ (err / X)) →
          ⟦ m ⟧c ≡ ⟦ FAIL X ⟧c
failure m = refl


dead-comp : {Γ : Ctx} {σ τ : VType} {ϵ : Exc}
            (m : CTerm Γ (ok / σ)) (n : CTerm Γ (ϵ / τ ) ) →
            (ρ : ⟪ Γ ⟫x) →
            ⟦ LET m IN (wkC zero n) ⟧c ρ ≡ ⟦ n ⟧c ρ
dead-comp m n ρ = lemmaC ρ (⟦ m ⟧c ρ) zero n
```

Joonis 21: Monaadi spetsiifilised, efektist sõltuvad optimisatsioonid.

3 Mitte-deterministlik keel

This is obvious [1]. [2]

4 Võimalikud edasiarendused

- muteeritava oleku laiendused
- mittedeterminismi teine gradeering nd0, 1, 01, 1+, N ja selle optimisatsioonid (pure-lambda-hoist, dead-computation)

5 Kokkuvõte

Kokkuvõttes esitab autor töö põhieesmärgi, vastused sissejuhatuses püstitatud küsimustele, toob välja töö olulisemad tulemused ja järeldused.

Viited

[1] Nick Benton, Andrew Kennedy, Martin Hofmann, and Vivek Nigam. *Counting Successes: Effects and Transformations for Non-deterministic Programs*, pages 56–72. Springer International Publishing, Cham, 2016.

[2] Shin-ya Katsumata. Parametric effect monads and semantics of effect systems. *SIGPLAN Not.*, 49(1):633–645, January 2014.